

Specifičnost sukoba u bivšem jugoslovenskom društvu

RATKO. R. BOŽOVIĆ

Filozofski fakultet, Nikšić

Jugoslavija je sa svojom unutrašnjom i spoljašnjom politikom živjela od ubjeđivanja Svijeta i samoubjeđivanja da vodi jednu neutralnu, tzv. "nesvrstanu" politiku, a ta politika u mnogim značenjskim dimenzijama bila je zavisna od rasporeda snaga svjetske politike. Ta politika je pripadala jednom, može se reći, prolaznom (propalom) sistemu socijalizma u svijetu. Činjenica je da se sve ono čime se jugoslovenski model socijalizma nametao svijetu, tj. zavaravao neupućene u specifične prednosti i vrijednosti svog praktikovanog "uzora", na kraju u kontekstu svjetskog socijalizma verifikovalo kao "autentičnost" u najlošijem izdanju. Floskula "bratstvo i jedinstvo" sa stalnim isticanjem da nigdje u svijetu nije tako riješeno nacionalno pitanje doživjela je operacionalizaciju u jednom nacio-istrebljivačkom ratu. U stvari, time se manje vodilo računa o naciju (ili nacionima) koji treba da se uzdigne do nivoa jednog savremenog političkog naroda, a više o etničkim posebnostima koje su se u ideji "bratstva i jedinstva" nametale kao "zajednice srodnika" a ne kao etnička zajedničkost. Ta dva pojma Maks Veber jasno razgraničava prema načinu povezivanja ljudi u njima: "Etnička zajedničkost se razlikuje od 'zajednice srodnika' po tome što je ona upravo, sama po sebi, samo 'zajedničkost' (u koju se veruje), a ne 'zajednica', kao što je grupa srodnika u čije bitne crte ulazi stvarno zajedničko delovanje. Etnička zajedničkost (u našem smislu) sama ne predstavlja zajednicu, već samo faktor koji olakšava udruživanje u zajednicu. Ona olakšava udruživanje u zajednice svih vrsta, a pre svega, kako pokazuje iskustvo, u političke zajednice."¹ Jedna opet mnogo isticana ideja o samoupravi operacionalizovala se u kolektivističkoj neurozi sa izmišljenim pripadništvom - jednog kao svih i svih kao jednog, da bi se diktaturom autoritarnih vođa i jedne monolitne partije uspostavilo vođstvo nad čovjekom kao običnim članom mase. To ostaje kao tvrdokorno nasljeđe koje obezbjeđuje lako vladanje čovjekom, posebno njegovim strastima, njegovom iracionalnom prirodom. Tada se nije ni čuditi što se u okolnostima jednog nemilosrdnog rata prosto nameće biranje i nalaženje protivnika samo po kriterijumu njegove pripadnosti drugom (suprotnom) naciju.

Uticaj spoljašnjih okolnosti na sukobe u Jugoslaviji

Ono što se u posljednje vrijeme značajno dogodilo u Evropi interferiralo je sa prilikama u Jugoslaviji. A to je: raspad socijalističkog bloka i uopšte socijalizma u Evropi (posebno moćne imperije Sovjetskog Saveza); ujedinjene Njemačke i, na kraju, ujedinjavanje zapadno-evropskih zemalja u Evropsku zajednicu.²

Uporedo sa procesom globalizacije jednih teče proces parcijalizacije drugih što predstavlja paradoks, jer izdvajajući se parcijalizuju se oni kojima je potrebna

¹ Maks Veber, *Privreda i društvo*, I, Prosveta, Beograd 1976, str. 327.

² Jugoslovenskim mislećim ljudima Habermas je ponudio ideju za razmišljanje o odnosu državljanstva i nacionalnog identiteta, što predstavlja i predmet spora između vladajućih, suprotstavljenih, partija raspoređenih po republičkim nacionalnim državama na jugoslovenskom prostoru. On naglašava tri povijesna pokreta savremenog doba koji postaju vrlo mobilni: 1. Ujedinjenje Njemačke; oslobađanje istočno-evropskih zemalja od tutorstva Sovjetskog Saveza, te nacionalne sukobe na prostorima Istočne Evrope; 2. Srastanje evropske zajednice država putem novčane unije koja stupa na snagu 1993. kada dolazi do novih odnosa između nacionalne države i demokratije, tj. kada demokratski procesi u okviru nacionalnih država beznadno zaostaju za ekonomskom integracijom koja se odvija na nadnacionalnoj razini; 3. Ogromna ekspanzija azilanata sa Istoka i Juga na Zapad predstavlja problem koji će izazvati konfrontacije. Time se, po Habermasu, sve više nameće sukob između univerzalizma osnovnih postavki demokratske pravne države i partikularističkih zahtjeva za integritetom uhodanih načina življenja. Jürgen Habermas, *Državljanstvo i nacionalni identitet. Razmišljanje o evropskoj budućnosti*, Filozofska istraživanja, br. 40, Zagreb 1991, str. 137.

globalna zajednica kao i integrisanje u još šire zajednice, kako sa aspekta prostornosti i broja stanovnika tako i sa aspekta (ne)razvijenosti. Bez obzira na to šta se moglo očekivati, historijski neminovno propadanje jednog ekonomski neproduktivnog i ujedno političkog poretka, ipak glavni generator ubrzanog propadanja socijalizma proradio je kod "Velikog brata" (SSSR) da bi ubrzao njegovo propadanje i na drugim prostorima. Gorbačovljeve mjere u pravcu demokratizovanja socijalizma otrgnule su se kontroli te strategije i nove ideologije da bi nezaustavljivo krenule drugim tokom, pretičući sva očekivanja i želje glavnog stratega promjena. Poslije tog naglog i ubrzanog preokreta u Sovjetskom Savezu otržu se kontroli njegovi sateliti, pogotovo one zemlje koje su socijalizam doživljavale kao spoljašnju prinudu, kao strano tijelo. Nasuprot njima, najsprije i najnedosljednije se promjene dešavaju u jugoslovenskom društvu, tj. na prostoru gdje su bar u određenom vidu prvo počinjale.

Ujedinjenje Njemačke na određeni način predstavlja posljedicu procesa demokratizacije realsocijalizma u SSSR, izazvanog preambicioznom željom sovjetskog novog lidera Gorbačova da "preko noći" stvara i prekraja historiju svijeta a pogotovo historiju svoje zemlje. Zato se nameće pitanje razumijevanja kako se ujedinjenje Njemačke odražava na evropsku i svjetsku politiku i posebno kako se ono reflektuje na jugoslovensku političku i uopšte društvenu scenu, i to ne samo u pogledu rušenja socijalizma nego još više u pogledu okončavanja jugoslovenske društvene i državne zajednice. Očigledno, na djelu se ponavlja ekspanzionistički njemački nacionalizam i to u novom ruhu. Uporedo sa jačanjem državotvornog prestiža Njemačke unutar svojih granica ispoljava se sve više uticaj nove njemačke moći na međunarodnom planu. To se eklatantno pokazuje u okviru procesa evropske integracije velikih koje istovremeno prate procesi dezintegracije malih. Njemačka se nameće kao vodeća evropska sila, čak uz pomoć ostalih iz Evrope postaje partner i SAD. U tim okolnostima javlja se određena terminologija koja miješa značenje države i nacije, kako to i Pjer Vilar ističe: "No, XIX vek, 'nacionalan', u Evropi, bio je kolonizator u Africi i Aziji. A XX vek, dekolonizator, podelio je na dva dela Nemačku i Koreju, izmislio nadnacionalnosti, evropsku i arapsku, dočeka oživljavanje irskih i baskijskih strasti. Nema, dakle, koincidencije između konstituisanja 'sila' koje postoje na različitim stupnjevima razvijenosti sredstava i suvereniteta i, s druge strane, 'želje da se živi zajedno', po kojoj je Renan definisao naciju. Ne postoji čak historijska tendencija koja bi vodila toj koincidenciji."³ A historija nas uči da su se nacionalni pokreti vezali za formiranje, proširivanje ili pak cijepanje određenih državnih granica, ujedno i za formiranje državno-nacionalnih suvereniteta, nezavisno od toga da li se nacionalizam izražavao kroz političke i ekonomske promjene (18. vijek u Engleskoj, Francuskoj, SAD) ili na pretežno kulturnom planu (19. vijek u Njemačkoj, Italiji, kod slovenskih naroda).⁴

Evropska integracija je integracija privilegovanih, da bi ostalima bez sopstvenog oslonca ostao položaj kao da ne pripadaju toj istoj Evropi, čak nezavisno od toga koliko žele da uđu na njena vrata. Ta nadolazeća velika Evropa gradi svoj projekt otvorenosti-zatvorenosti na zajedničkom ali sebičnom interesu u koji se opet uključuju sve njene članice sa strogo definisanim svojim posebnim interesima. Tako integrisana Evropa (ekonomski, politički, vojno, pa i kulturno) postaje snažna sila naspram ostalog svijeta, čak i moćne Amerike. U konstelaciji takvih odnosa ostali se svijet, posebno mali, mora prilagođavati (rastavljati i sastavljati), tj. onako kako to zahtijeva nadolazeći novi svjetski poredak. No, nije uvijek dovoljno ni prilagođavanje, pošto sve zavisi od toga koliko će se to uklopiti u strategiju interesa moćnih kao i od toga koliko je ko stekao historijsko povjerenje (npr. Hrvati i Slovenci kod Njemaca i Austrijanaca u odnosu na Srbe). Ali postojeće stanje svjetske politike u stvaranju novog svjetskog poretka ne možemo uzimati samo u smislu fatalističke predodređenosti događaja i time prihvatati da su mali nemoćni da ista značajno i odlučujuće čine sa sobom, posebno ako se to činjenje i najmanje tiče interesa moćnih. Iako velike sile žele i nastoje da malima nametnu zavisnost od njihove strategije, a sve u ime demokratije, to ipak ne znači da politika malih uvijek mora misliti da svoju suverenost obavezno gradi u odnosu na opšte svjetske tokove koje determinišu veliki i moćni.

³ Pjer Vilar, *Razmišljanje o osnovama nacionalnih struktura*, Marksistička misao, br.4, Beograd 1982, str. 215.

⁴ Vidi, Hans Kohn, *The Idea of Nationalism*, Collier Books, New York 1967, str. 3-4.

Unutrašnji generatori sukoba

Socijalistička društva su utemeljila i razvila predominantnu ideološku svijest kao krivu i lažnu svijest i to svijest koja se odnosi na sve tri dimenzije vremena, tj. kada je u pitanju istorijska situacija u kojoj je ta svijest nastala pa i dalje djeluje (sadašnjost), kada je u pitanju prošlost - sve ono što prethodi sopstvenoj istoriji, i na kraju kada je u pitanju budućnost kao obećana sreća u svemu a za sve. Da paradoks bude veći stalno se u toj ideologiji marksističkom kritikom ideologije kao krive i lažne svijesti formira jedna totalitarna društveno-politička praksa kao pragma koja se imenuje revolucionarnom i jedinstvenom u istoriji ljudskog roda. U stvari, to je tipični oblik apsolutizacije mišljenja o postojećoj čak i o uopšte mogućoj istorijskoj stvarnosti. Na taj način se ostvaruje "djelotvornost" ideologije kao uske i krive svijesti, kako će to Karl Manhajm reći: "Ovo veličanje samog sebe i preporučivanje sebe putem apsolutnih vrednosti odveć često je samo sračunato na potrebu za sigurnošću širokih slojeva, koji ne žele da vide ponor života što se otkriva sadašnjem egzistencijalnom stupnju."⁵

Kada se svaka čovjekova djelatnost pa i stvaralačko ljudsko (samo)djelovanje obavezno mjeri ideološkim aršinom, onda to nužno proizvodi poremećene vrijednosti društva. A bivše jugoslovensko društvo je prije i za vrijeme samoupravljanja eklatantan primjer poremećenog sistema vrijednosti. Takvo stanje u početku se održavalo strogom političko-policijskom kontrolom, a kasnije nametnutom ideološkom zabludom samoupravljanja, potpomognutom nezasluzenim beneficijama određenim društvenim slojevima kao i oblicima lažnog zadovoljavanja potreba širokim slojevima stanovništva, bez realnog ekonomskog pokrića (življenje na osnovu zaduživanja). Iznad svega toga stajao je kao kruna autoritarni vođa sa svojom harizmom koji je *sub specie aeternitatis* izdizao, uz masovnu pokornost svih, sve ono što je podario narodu ulivajući mu u svijest soteriološku predstavu o sebi. Taj isti vođa gradió je sistem za sebe i za svoje vjerne pratioce (sve dokle su mu vjerni) za vrijeme svoje vladavine, da bi se sistem srušio kao kula od karata poslije njegove diktature. Zato se nameće logika stvari koja govori - *dojučerašnje jugoslovensko društvo mnogo se uspješnije ruši kao globalni društveni sistem, kao zajednička državna zajednica nego kao oblik političkog uređenja*. To se dešava na svim prostorima nezavisno od toga koliko određene vladajuće elite na sav glas ističu svoju antikomunističku orijentaciju u novozasnovanim državnim partikularitetima. U stvari, sve novoformirane države žive u jednom postsocijalističkom modelu sa mnogo više recidiva prethodnog društva nego oblika demokratskog društva građanske provenijencije. Tako su se npr. u Sloveniji javljale prve ideje nove demokratije, pluralističkog civilnog društva, da bi osvajanjem vlasti, prelaskom iz statusa opozicije u status pozicije, vladajući DEMOS uspostavio *civilno društvo na vlasti* koje praktikuje apsolutnu vlast.⁶ Prema tome, sporna su ona mišljenja koja rasparčavanje (jednostavno razvaljivanje) jugoslovenske federacije (bolje konfederacije) tumače na osnovu protivrječnosti između starog i novog, boljševizma i nove demokratije. Naprotiv, monolitne vladajuće partije u monističkom pluralizmu ostaju, manje-više, u ravni komunističkih manira vladanja-rukovođenja. Štaviše, ni opozicione partije se ne oslobađaju lako takvog učestvovanja u političkom životu, i to i onda kada je u pitanju njihovo unutrašnje djelovanje i na nivou šire društveno-političke zajednice. U stvari, radi se o tome da se iz jednog politički neprirodnog stanja uskače u drugo pred-političko stanje sa nezrelim političko-demokratskim kontekstom. Demokratski procesi nastaju u iznuđenom trenutku kada zbog nužnih okolnosti republičke komunističke partije prihvataju višepartijski politički sistem, a sa nadom da će sa pozicija poluvjekovne vladavine i iz nje proizašle masovne pokornosti građana (bolje radnih ljudi) na glasanju - bez izbora, nametanjem izborne procedure, dominacijom javnim medijima - izboriti većinu glasova i time nastaviti vladanje u samo donekle izmijenjenim okolnostima. Ali, to se nije pokazalo dovoljnim za izbornu pobjedu na svim geo-političkim prostorima. No, to nije zavisilo od boljih demokratskih programa koje su nudile pojedine partije, nego, prije svega, od toga koliko su koje partije uspješno ponijele nacionalističke zastave.

Postavlja se pitanje kako to da sa demokratizacijom društva koincidira do krajnjih granica nacionalizam? Ovdje dobro dođe ekskurs u istoriju odnosa komunista prema na-

⁵ Karl Manhajm, *Ideologija i utopija*, Nolit, Beograd 1978, str. 86.

⁶ Tomaž Mastnak, *Civilno društvo u Sloveniji: od opozicije do vlasti*, Sociologija, br. 4, Beograd 1990, str. 439-451.

cionalnom pitanju. Poznato je da su jugoslovenski komunisti još od Vidovdanskog ustava 28. juna 1921. godine, uz uputstva i saglasnost Kominterne⁷, radili na razjedinjavanju višenacionalne jugoslovenske zajednice⁸, da bi tako nastavili sve do Treće zemaljske konferencije KPJ 1935. kada se reafirmiše ideja o jugoslovenstvu. Komunisti su od tada u borbi za vlast (posebno u revoluciji) i kasnije njenim osvajanjem nastojali da po svojoj volji uređuju državu počev od unitarističkog, preko federalnog i konačno do konfederalnog ustrojstva. Ustavom iz 1974. godine počinje političko-jurisdikcijska ekvilibristika uređivanja međunacionalnih odnosa kada se, u stvari, političko-voluntarističkom praksom uvode nove nacije (muslimanska) kao i postavljaju posebni statusi i nazivi nacionalnim manjinama (od narodnosti do virtualnog naroda ili nacionalnosti), što predstavlja početak kraja jugoslovenske državne zajednice. Od tada *de facto* počinje konfederalizovanje Jugoslavije, ali sa nejednakim pozicijama njenih konstitutivnih činilaca (isparčana i neodređena "Velika Srbija"). Prema tome, komunisti su zauzimali prema nacionalnom pitanju tipično funkcionalistički odnos, tj. sve u interesu osvajanja vlasti (kada su bili u položaju opozicije) ili u funkciji održavanja vlasti (kada su monolitno vladali).

Proces labavljenja i razdruživanja jugoslovenske državne tvorevine započeo je daleko prije zaživljavanja novih demokratskih procesa. Na tom procesu permanentno su radile isturene vođe sa svojim komunističkim avangardama po geo-političkim partikularitetima, i to ne samo snage koje su se neposredno stavile u pogon centrifugalnih sila, kako na ekonomskom i političkom tako i na kulturnom planu, nego i one unitarističke snage koje su nametanjem svojih stavova i htjenja više motivisale i stimulisale prve nego što su ih privoljele za život u zajedničkoj državi.

Očigledno je da je zalaganje za demokratiju bilo samo fasada iza koje su se krile monolitne nacionalističke partije na čijim vrhovima su stajale nove ili stare autoritarne vođe. Prema tome, recidivi neiživljenog nacionalizma iz prošlosti koji su komunističkom pragmom samo odloženi (ali i pripremljeni) odjednom su izbili na vidjelo i to u najekstremnijoj varijanti ratne drame. Zato se postavljaju nova pitanja: Zašto su nacionalističke i organizovane političke partije tako jednostavno mogle pokrenuti svoj narod u masovni masakr protiv drugog naroda? Otkuda toliko izražena želja za suverenitetom novih država, po cijenu ratnih razaranja i uništenja naroda, kada se u svijetu potvrđuje politička praksa federativnog udruživanja i uređivanja kao ostvarenih samostalnih i velikih federacija? Ovdje se, čini se, dobro uklapa upitanost pronicljivog američkog posmatrača o mogućnostima federacije u savremenom društvu kao i o tendencijama zakašnjelih nacija koje po svaku cijenu hoće da uspostave svoj izdvojeni suverenitet. Naime on razmišlja: "Federacija ne pruža samo ravnotežu u ekonomiji, već takođe, kako je Medison predviđao, temelj slobodne vladavine za veliku republiku. Federalizam se ne ograničava samo na to da ohrabruje demokratiju. Možda je on jedina sila koja može da ukroti ono veliko čudovište 20-og veka - nacionalizam. Kao što je Evropa već otkrila posle dva svetska rata, suverenitet i nije sve što se misli. Ali oni koji ga nikad nisu imali mogu biti skeptični prema ovakvoj oceni. Možda treba to voće da okuse, pre nego što ga se odreknu u ime većeg dobra."⁹ Ove opservacije mogu poslužiti kao paradigma za jugoslovenske prilike pošto su se one nacionalne zajednice koje su imale tradiciju državnosti i izvjesnu demokratsku praksu (Srbija i Crna Gora) zalagale za širu i čvršću federativnu zajednicu, dok ostale (posebno Slovenija i Hrvatska) koje takvu praksu nijesu imale, ili se jedva mogu sjetiti kada su je imale, uporno su nastojale da ostvare svoj državno-nacionalni suverenitet.

Istražujući ravnotežu između konsensusa i sukoba kao uslova za demokratiju u pluralističkim društvima, njemački istraživač P.G. Kilmanseg¹⁰ nalazi tri vrste pluralizma (pluralizam interesa, pluralizam vrijednosti i pluralizam identiteta). Kada dođe do sukoba najteži je posljednji pluralizam, jer su tada, po njemu, najmanje mogućnosti prevazilaženja sukoba u okviru određene demokratske procedure, što se najbolje pokazalo u nekim zemljama Istočne Evrope u kojima poslije dugotrajne

⁷ *Komunistička internacionala*, knjiga 7, Gornji Milanovac 1982, str. 996-1002.

⁸ Istorijski arhiv, tom II, Beograd 1949.

⁹ Charles Krauthammer, "Blest Be The Ties That Bind", Time, 13. august, 1990, p. 76., Citirano u: Richard P. Nathan, Erik P. Hoffman, *Savremeni federalizam*, Gledišta, br. 3-4, Beograd 1991, str. 33.

¹⁰ Peter Graf Kielmansegg, *Koliko pluralizma podnosi demokratija?*, Gledišta, br. 3-4, Beograd 1991, str. 38-42.

faze hegemonije dolazi do razaranja federalizma. Na nacionalno pluralističkom i istovremeno konfederalnom prostoru jugoslovenskog društva došlo je do takvih sukoba koji su, prije svega, izazvani krizom identiteta kada nacionalna "Mi-svijest" izlazi u prvi plan. Ali ne treba isključiti ni značaj pluralizma vrijednosti kao faktora koji vuče duboke korjene iz različitih tradicija gdje i konfesionalno porijeklo ne igra tako beznačajnu ulogu. Kada je u pitanju pluralizam interesa na jugoslovenskom uzavrelom i izmiješanom prostoru, onda se taj interes ne može redukovati samo na ekonomski ili šire materijalni interes, jer istorijski interesi ljudskih i narodnih prava već dugo dominiraju na ovim prostorima.

Jugoslovensko društvo, takoreći, stalno je živjelo sa odloženim problemima i mukama da bi sa objelodanjivanjem tih problema došlo u jedno stanje iz kojeg kao da nema izlaza. Ne može se gubiti iz vida da je za to posebno zaslužan vječni vođa jugoslovenskog socijalizma sa svojom harizmom i kameleonskom snalažljivošću, koji je znao da se prilagođava trenutku i stalno za života odlaže usud. Politička elita, njegova vječna pratnja, stalno se prilagođavala njegovom načinu vladanja. To prilagođavanje, uz ličnu - sebičnu korist, imalo je kobne posljedice za sredine koje su predstavljali. Ali, ipak su postojale izvjesne razlike jer su predstavnici zapadnih nacija posjedovali više racionalnog duha u smislu uspješnijeg ukalkulisavanja sopstvenog interesa u opštiji interes svoga naroda. Za razliku od njih, "istočnjaci" (posebno Srbijanci i Crnogorci), uživajući u prisustvu moćnog "Duha", manje su mislili šta će jednog dana biti sa njihovim narodom. Poslije fizičkog nestajanja velikog vođe počeli su njegovi vjerni pratioci i poslušnici da razgrađuju ionako trošnu zgradu države. Taj zamajac razgradnje ubrzava se sa padom svjetskog sistema socijalizma, posebno padom "Velikog brata" i njegovih satelita.

Poslije pukog ideološkog monizma sa u sebi uključenim nacionalnim pluralizmom nastupa vrijeme političkih monističkih pluralizama ili pluralističkih monizama sa odozgo zavedenom demokratijom i sa obmanutim građanstvom. Na čelu tih samozvanih demokratskih društava našle su se komunističke vođe iz raznih perioda, jedni sa preimenovanim bivšim komunističkim partijama a drugi pokršteni u novim partijama. Svi su htjeli drugo od onih drugih. U tom opštem metežu suprotstavljenih interesa posreduje JNA bez ugleda i istinske moći da nešto čini i učini. U stvari, ta monolitna i u mnogo čemu hvaljena armija je neke vrste posrednik posrednika, vjerna kopija svoje "uređene" države. Sve se to odigrava pred očima svjetske javnosti, posebno pred očima moćnih, koji inače više vide nego i sami akteri sukoba. Počinje nemilosrdna igra interesa u jednoj ksenofobičnoj atmosferi borbe svih protiv svih. Takvo stanje proizvodi jedan "nenormalni" ratni sukob koji se ispoljava u najsvirepijem masakriranju ljudi i rušenju svega vjekovima stvaranog, tj. zatiranju svih vrijednosti. Time se čovjek vraća na jedno pred-ljudsko stanje. Takvo stanje pripremano je jedno relativno duže vrijeme. A "novo" i nije *novo*. Novi trend demokratizacije društva više je surogat demokratije nego prava demokratija. A to što su se u određenom trenutku upalili i aktivirali fitilji mržnje u obliku jednog nemilosrdnog istrebljivačkog rata nije nikakvo iznenađenje, jer bi se to desilo u nekom drugom "povoljnom" momentu.

Summary

Ratko R. Božović

Specifics of the Yugoslav society conflict

The reasons of the conflict in the area of the now already former Yugoslav society should be sought in the combination of circumstances resulting from the outer (international) situation and the internal situation accumulating through the decades in a socialist system with shifted values, the domination of ideological consciousness, and particularly with the made-up phrase "brotherhood and unity" hiding behind itself all the contradictions of the national relations. There was a sudden transition from socialism into a post-socialistic state, followed by the appearance of strong chauvinisms, merciless war, hatred, as if all this is happening in the past, as if one is living an once postponed period.